

УДК 330.341.2

ЕКОНОМІЧНА КОНЦЕПЦІЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ВИРОБНИЧИХ ПІДПРИЄМСТВ

О.А. Кравченко, к.е.н., доцент

Х.С. Бевзенко

Є.М. Бут

Одеській національній політехнічній університет, Одеса, Україна

Кравченко О.А., Бевзенко Х.С., Бут Є.М. Економічна концепція підвищення ефективності діяльності виробничих підприємств.

Уточнено поняття ефект, результат, ефективність, результативність, ресурсна і цільова ефективність. Запропоновано розглядати системи менеджменту, як внутрішні фактори і резерви підвищення ефективності виробництва, що об'єднують фактори ефективності використання ресурсів в тому числі. Встановлено, що визначення резервів необхідно починати з визначення факторів ефективності діяльності підприємства.

Ключові слова: ефект, результат, ефективність, результативність, фактори, резерви, підвищення ефективності виробничих підприємств.

Кравченко Е.А., Бевзенко Х.С., Бут Е.Н. Экономическая концепция повышения эффективности деятельности производственных предприятий.

Уточнено понятие эффект, результат, эффективность, результативность, ресурсная и целевая эффективность. Предложено рассматривать системы менеджмента, как внутренние факторы и резервы повышения эффективности производства, которые объединяют факторы эффективности использования ресурсов. Установлено, что определение резервов необходимо начинать с определения факторов эффективности деятельности предприятия.

Ключевые слова: эффект, результат, эффективность, результативность, факторы, резервы, повышение эффективности производственных предприятий

Kravchenko O.A., Bevzenko H.S., But E.M. The economic concept of increasing the efficiency of industrial enterprises.

The concepts of effect, the result, effectiveness, efficiency, resource and the target efficiency were specified. The management systems are proposed to consider as internal factors and reserves of production efficiency increase which unifying factor of resources use efficiency. It was founded that certain provisions need to start by identifying the factors efficiency of the enterprise.

Keywords: effect, result, efficiency, effectiveness, factors, reserves, increasing the efficiency of industrial enterprises

У сучасних ринкових відносинах розвиток промислового виробництва зазнає багато труднощів. Причиною цього, по-перше, є політична, фінансова нестабільність та загалом ситуація в країні. Подолання наслідків фінансової кризи та зростання економічних показників залежить від вирішення проблеми підвищення ефективності сучасного виробництва. Перед керівниками промислових підприємств постійно стоїть задача підвищення конкурентоспроможності, платоспроможності, кредитоспроможності, фінансової стійкості та прибутковості, забезпечення власними виробничими ресурсами, утримання достатнього технічного, технологічного та організаційного рівня, пошуку резервів та важелів підвищення ефективності виробництва. Розвиток підприємств, матеріальний добробут населення, економічна безпека держави залежать від того, наскільки ефективною буде господарська діяльність підприємств. Чітке тлумачення сутності, факторів, резервів, важелів підвищення ефективності надає інструменти виробничого менеджменту, дозволяє розвивати теорію і практику управління виробництвом, що робить дане дослідження актуальним і практично значимим.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Питання ефективності постійно розглядають багато вчених-економістів, як вітчизняних так і зарубіжних. Бланк І., Богачов В., Паретто В., Друкер П., Мескон М., Туган-Барановський А., Фішер С., Мочерний С., Шеремет А., Петті В., Рікардо Д., Шумпетер Й., Макконелл К., Емерсон Г., Покропивний С., Андрійчук В. та ін. надали багатогранне визначення терміну «ефективність» та систематизували комплекс показників оцінки ефективності виробництва та діяльності підприємства в цілому. Гончарук А.Г., Ібрагімова Л.С., Пасека Д.В., Савицька Г.В., Тімофєєв В.О. розглянув фактори, які впливають на економічну ефективність підприємства, Горланчук В.В. – механізми реалізації шляхів підвищення ефективності діяльності підприємства. Вивченню проблеми планування ефективності діяльності підприємства було присвячено дослідження вітчизняних та

зарубіжних економістів, таких як Бойчик І., Любушин Н., Примак Т., Савіцкая Г., Брюховецька Н., Круш П., Фрідаг Х.

Вирішення невирішених раніше частин загальної проблеми

Досліджуючи наукову літературу, можна зробити висновок, що не існує єдиного наукового підходу до сутності понять «ефективність», «результативність», «економічність» як економічної категорії. Всім відомі та класично описані фактори та ресурси підвищення ефективності не забезпечують практичного їх використання, що відображається в негативних показниках ефективності вітчизняного виробництва.

Метою статті є подальше вивчення та уточнення сутності понять «ефект», «результат», «ефективність», «результативність», «ресурсна ефективність», «цільова ефективність», удосконалення класифікації факторів та резервів підвищення ефективності виробництва

Виклад основного матеріалу дослідження

Ефективність, як економічна категорія безупинно розглядається науковцями всього світу. Кожен з них надає визначення терміну «ефективність», починаючи з класиків економічної науки Д. Рікардо, Г. Емерсона, В. Петі, Ф. Кене, П. Друкера, Е. Долана, М. Мескона та продовжуючи дослідженнями сучасних вчених. Згідно розгляду різних поглядів щодо визначення поняття «ефективність» бачимо, що одні науковці пов'язують цей термін з ефектом, інші – як співвідношення результату та витрат. При цьому ефект розглядається як певна форма результату. Але більшість науковців ототожнюють поняття «ефективність» і «результативність». Згодні з думкою [1], що ці поняття неможна ідентифікувати, оскільки результативність – це досягнення певного результату, який не обов'язково повинен бути позитивним, а ефективність – це завжди позитивна величина, що характеризує приріст результатів у співвідношенні із засобами їх досягнення. Цей висновок можна аргументувати наступними дослідженнями.

Згідно державних стандартів України (ДСТУ ISO 9000:2007) результативність (англ.: effectiveness) визначається як ступінь реалізації запланованої діяльності та досягнення запланованих результатів, а ефективність (англ.: efficiency) – як співвідношення між досягнутим результатом і використаними ресурсами [2], що, на наш погляд, є достатньо аргументовано і має покласти край нескінченим науковим спорам.

Запланований результат може відобразитися як в абсолютних, так і у відносних величинах: величина та індекс зміни прибутку, обсягів виробництва, чисельності працюючих, продуктивності праці, рентабельності, фондоддачі тощо. Таким чином, будь-який плановий показник діяльності підприємства (абсолютний чи відносний, індивідуальний чи комплексний, економічний чи технічний) можна назвати запланованим результа-

том. Для досягнення запланованого результату вчиняються певні дії. Коефіцієнт виконання плану за будь-яким показником є показником результативності. При цьому необхідно розуміти, що планувати можна як позитивні, так і негативні результати. Наприклад, якщо фірма досягла запланованого рівня збиткової діяльності з метою зменшення податку на прибуток, то для даної фірми збиткова діяльність буде результативною. З цього випливає, що ефект (як позитивний, так і негативний) – це результат будь-якої діяльності. Тому вважаємо терміни «ефект» і «результат» синонімами, що також обґрунтовувалося нами в попередніх дослідженнях [3]. Тлумачення терміну ефективність, як відношення між досягнутим результатом (ефектом) і використаними для цього ресурсами, характеризує ресурсну ефективність. Оскільки результат від будь-яких дій може бути як позитивний, так і негативний, як запланований, так і неочікуваний, ефективність може відображувати неефективність в разі отримання негативного ефекту від використання відповідних ресурсів. При цьому, якщо результативність можливо оцінити лише співставленням запланованого цільового результату з фактичним результатом, то для оцінки рівня (ступеню) ефективності потрібен еталон. Еталоном може бути рівень показника на ідентичних передових підприємствах галузі, рівень показника в найкращі періоди діяльності суб'єкта господарювання, а також заданий плановий рівень, досягнення якого забезпечить вимоги власників.

Нами було визначено, що сучасні інтегровані системи менеджменту підприємства передбачають, що будь-які локальні управлінські дії не можуть вважатися результативними і ефективними, якщо вся система не покращує економічного результату. Механізмом, який буде створювати умови забезпечення ефективності і результативності всього підприємства, є впровадження критерію визнання локальних дій результативними, лише за умов одночасного отримання як локальної ефективності, так і загальної ефективності всього підприємства, які були запланованими і є не меншими за еталон. Еталон обирається експертом серед найкращих підприємств галузі. Оскільки критерієм ефективності підприємства можна вважати показники прибутковості і рентабельності, то критерієм результативності можна вважати лише такі результати від використання будь-яких ресурсів, що одночасно забезпечують локальну і загальну ефективність підприємства. Такий підхід до вимірювання результативності надасть можливість створити механізм підвищення ефективності і результативності виробництва за рахунок стимулювання співпраці різних управлінських підрозділів для досягнення загальної мети [3]. Тому погоджуємося з висловом, що діяльність підприємства має бути як результативною, так і ефективною [1].

Схожих висновків дійшов Бедринець М.Д., який стверджує, що ефективність не повинна досліджуватися у відриві від кінцевих результатів

діяльності підприємств [4]. Він для оцінки ефективності господарської діяльності підприємства використовує ресурсну ефективність, як економічну категорію, що відображує співвідношення між одержаними результатами від господарської діяльності та витраченими на її досягнення ресурсами. Він акцентує увагу, що при вимірюванні ефективності ресурси можуть бути представлені або в певному обсязі за їх первісною (переоціненою) вартістю (застосовувані ресурси), або частиною їх вартості у формі виробничих витрат (виробничо-спожиті ресурси). Він враховує, що результати виробництва не лише є різноманітними, але й можуть бути представлені в різних формах: вартісній, натуральній, соціальній, тому пропонує ідентифікувати категорії ефективності господарської діяльності в залежності від тих аспектів діяльності підприємства, які важливо проаналізувати і оцінити. Для оцінки ефективності діяльності підприємства автор пропонує модель діагностики показників ефективності виробничої діяльності, використання необоротних активів, трудових ресурсів, матеріальних ресурсів, фінансових ресурсів, розрахунків з дебіторами і кредиторами. Виходячи з цього Бердинець М.Д. уточнив сутність ефективності підприємства, стверджуючи, що це комплексна оцінка кінцевих результатів використання основних і оборотних фондів, трудових і фінансових ресурсів та нематеріальних активів. Він пропонує ефективним вважати підприємство, яке за мінімальний проміжок часу досягає максимальних результатів при мінімальному використанні ресурсів, використовує фактори внутрішнього і зовнішнього середовища [4]. На наш погляд, використання категорій «максимуму» чи «мінімуму» при оцінці ефективності – не зовсім коректно, бо рівень достатності чи оптимальності можна визначити лише за еталонним в галузі. Тому пропонуємо скорегувати визначення ефективності, шляхом використання словосполучення «ефективним вважати підприємство у порівнянні з еталоном», а еталоном визначити підприємство з максимальним показниками ефективності в галузі.

Вважаємо, що «результативність», як економічна категорія ширша за «ефективність». Якщо результативність – це ступінь досягнення запланованого результату, то ефективність показує співвідношення отриманого результату і витрат на його отримання, тому може бути як додатковим супутнім показником результативності, так результатом, який було заплановано отримати. У другому випадку можна говорити про результативність забезпечення заданого рівня ефективності. Цей висновок підтверджується твердженням [1], що результативність оцінює результат з точки зору співставлення його із запланованим, а ефективність – із витраченими ресурсами. Відповідно, на

думку автора, показник результативності спрямований на збільшення, покращення результату, а показник ефективності – на зменшення витрат.

Розрізняють ресурсний і цільовий ефекти (результати) [5]. Ресурсний ефект відображує отриманий ефект (результат) від використання відповідних ресурсів. Ресурсна ефективність відповідно показує співвідношення ефекту (результатів) і величини використання для цього ресурсів. Цільовий ефект (результат) показує абсолютне значення досягнення будь-якого цільового завдання чи плану, наприклад зниження екологічної небезпеки, розширення ринків збуту, скорочення соціальної напруги у трудовому колективі, підвищення впевненості працівників у завтрашньому дні. Відповідно цільовий ефект в залежності від поставлених цілей може бути економічним, соціальним, екологічним, інформаційним, інтегральним, фінансовим, інвестиційним, комерційним, бюджетним тощо. При цьому, на нашу думку, для співставлення отриманого цільового результату і використаних для цього ресурсів потрібно застосовувати показники ресурсної ефективності, бо інвестиції на досягнення цілі є ресурсами підприємства. Для оцінки ступеню досягнення поставленої мети (плану) доцільно використовувати показники результативності. Наприклад, запланували отримати на всю продукцію сертифікати якості, а отримали лише 80%. Тоді результативність процесу сертифікації складе 0,8. Сертифікація не є самоцілью підприємства. Вона здійснюється для розширення ринків збуту і отримання за рахунок цього додаткових прибутків. В зв'язку з цим вважаємо за можливе сформулювати концептуальне бачення терміну «цільова ефективність», як співвідношення результатів і витрат непрямої чи опосередкованої дії. Іншими словами, пропонуємо ввести термін «цільова ефективність» як співвідношення наслідків, пов'язаних з досягненням мети і витратами на досягнення мети. Наприклад, отримання додаткового прибутку від збільшення обсягів продаж у наслідок отримання сертифікату якості продукції і виходу на додаткові ринки збуту можна оцінити за показником цільової ефективності, як співвідношення величини додаткового прибутку від збільшення ринків збуту до витрачених коштів на сертифікацію товарної продукції. Тоді результативність інвестицій в сертифікацію буде відображувати відсоток отриманих сертифікатів у порівнянні з плановою кількістю сертифікатів. Цільова ефективність від отриманих сертифікатів дозволить оцінити наслідки інвестування у сертифікацію, чи ресурсну ефективність даних вкладень. Таким чином, нами розділені та уточнені поняття «ефект», «ефективність», «результативність», «ресурсна ефективність», «цільова ефективність» (рис. 1).

Рис. 1. Диференціація понять «ефект», «ефективність», «результативність», «ресурсна ефективність», «цільова ефективність»

Успішна реалізація стратегії розвитку підприємства передбачає здійснення не лише результативної, а й ефективної господарської діяльності. Щоб бути успішною впродовж тривалого часу, щоб вижити і досягти поставлених цілей, діяльність підприємства має бути як результативною, так і ефективною [6]. При цьому результативність, на нашу думку, можна вимірювати не тільки співвідношенням результату до плану, але і динамікою зміни цільового результату в більший чи в менший бік, в залежності від критеріїв оцінки.

Погоджуємося з висновком Морщенок Т.С., що функція досягнення мети має важливе значення при визначенні ефективності. Підхід до розгляду «ефективності» з позиції досягнення мети не суперечить підходу до розгляду «ефективності» в значенні результативності, він має більш складний характер, критеріями цього підходу є відповідність фактичного результату поставленій меті. Ефективність, розглянута з позиції досягнення мети, характеризує якість отриманого результату [1].

Кожне явище або процес можна розглядати як причину та результат. Кожен результативний показник залежить від багатьох факторів [6]. Фактор (лат. «factore» – діючий, виробляючий, такий, що примножує) – умова, рушійна сила будь-якого процесу, явища, що визначає його характер і окремі його риси; чинник [7]. Як бачимо, терміни «фактор» і «чинник» є синонімами, та передбачають визначення процесу чи явища, який має вплив на кінцевий результат (ефект, ефективність, результативність). На результат зазвичай впливає не один, а декілька факторів, які можуть бути взаємопов'язаними між

собою, впливати на результат із зовнішнього середовища та із внутрішнього середовища. Дослідження ступеню впливу кожного з факторів на величину результативного показника дає більш точні результати аналізу та оцінку якості роботи підприємства. Вивчення впливу факторів на ефективність діяльності підприємства є важливим методологічним питанням в аналізі господарської діяльності. Без глибокого вивчення факторів не можна зробити обґрунтовані висновки про результати діяльності, виявити резерви виробництва та інструменти мобілізації резервів ефективності підприємств.

У промисловості також використовують термін «фактор виробництва», який відображує використані у виробництві ресурси, від яких, головним чином, залежить обсяг продукції, що випускається, та її якісні характеристики [8]. Ці визначення не суперечать один одному, бо наявні ресурси (капітальні, фінансові, трудові, інформаційні, просторові тощо) без сумніву є невід'ємною умовою, рушійною силою випуску товарної продукції (послуг). Проте, якісні і кількісні характеристики виробничих ресурсів чи факторів виробництва, не є єдиними факторами за забезпечення ефективності виробництва.

Питання визначення факторів, що впливають на ефективність діяльності підприємства завжди цікавили фахівців-менеджерів. Відоме безліч класифікацій факторів впливу на економічну ефективність діяльності підприємства.

Савицька Г.В. [12] згрупувала фактори за наступними класифікаційними ознаками. За природою – природно-кліматичні, соціально-економічні, виробничо-економічні; за ступенем впливу – основні і другорядні; в залежності від особи –

об'єктивні і суб'єктивні; за місцем виникнення (центром відповідальності) – внутрішні і зовнішні; за ступенем розповсюдженості – загальні і специфічні; за часом впливу – постійні і змінні; за характером впливу – інтенсивні і екстенсивні; за властивостями явищ, що відображуються – кількісні і якісні; за своїм складом – прості і складні; за можливістю виміру впливу – вимірювані і не вимірювані; за ієрархією – першого порядку і другого порядку.

Пасака Д.В., Гринько Т.В. [13], спираючись на дослідження Ковальова А.І. Привалова В.П. [14], вважають, що з початку XI століття нічого не змінилося, та основними факторами підвищення ефективності діяльності підприємства є прискорення науково-технічного прогресу, підвищення технічного рівня виробництва, інноваційна політика; структурна перебудова економіки, її орієнтація на виробництво товарів народного споживання, конверсія оборонних підприємств та галузей, удосконалення відтворювальної структури капітальних вкладень, прискорений розвиток наукомістких, високотехнологічних галузей; вдосконалення розвитку диверсифікації, спеціалізації і кооперування, комбінування і територіальної організації виробництва, вдосконалення організації виробництва і праці на підприємствах і в об'єднаннях; роздержавлення і приватизація економіки, вдосконалення державного регулювання, господарського розрахунку і системи мотивації до праці; посилення соціально-психологічних факторів, підвищення відповідальності і творчої ініціативи працівників, всебічного розвитку особистості, посилення соціальної спрямованості в розвитку виробництва. Ці фактори досить загальні, та скоріше є рекомендаціями макроекономічного характеру згідно основних тенденцій розвитку економіки і науки управління ефективністю підприємства. Такою же загальновідомою і традиційною є класифікація факторів підвищення ефективності за трьома ознаками [13]:

1) за основними напрямками розвитку і вдосконалення виробництва, які представляють комплекси технічних, організаційних та соціально-економічних заходів;

2) за джерелами підвищення ефективності, основними з яких є: зниження трудомісткості, матеріаломісткості, фондомісткості, капіталомісткості виробництва продукції, раціональне використання природних ресурсів, економія часу і підвищення якості продукції;

3) відповідно до сфери – народногосподарські, міжгалузеві, регіональні, галузеві та внутрішньо-виробничі.

Богданович О.Г. надав своє бачення зовнішніх і внутрішніх факторів економічної ефективності підприємства [15]. До зовнішніх факторів було віднесено державну і соціальну політику, інституційні механізми, інфраструктуру, структурні зміни в суспільстві і економіці. Внутрішні фактори поділено на «тверді» (технологія, устаткування, матеріали, енергія, виробі) та «м'які» (організація

та система управління, працівники, методи роботи, стиль управління).

Гончарук А.Г. [9], аналізуючи відомі фактори, які впливають на економічну ефективність підприємства, надає своє бачення внутрішніх та зовнішніх факторів. Внутрішні фактори впливають на організацію і менеджмент підприємства, а також пов'язані з технологічними, управлінськими та кадровими особливостями. Зовнішні фактори впливають на суспільство і навколишнє середовище підприємства. На думку автора, до внутрішніх факторів відносяться: склад, технічний рівень і ступінь зносу основних фондів; склад, рівень підготовки, мотивація і кваліфікація персоналу; система оплати праці, матеріального і соціального стимулювання персоналу; якість управління і організації роботи внутрішніх служб (інформаційної, транспортної, постачання і збуту, складської та ін.). До зовнішніх належать такі фактори: соціально-політичні фактори (політична стабільність, кризи, ступінь соціальної нерівності, військові конфлікти, інтеграція і сепаратизм); фінансово-валютні фактори (процентні ставки, динаміка курсів валют, стабільність і кризи на фінансових ринках); економічні і кон'юнктурні фактори (наявність сировинних, матеріально-технічних і трудових ресурсів, ціни, рівень конкурентоспроможності ринків); державне регулювання (податки, тарифи, квоти, граничні ціни, ліцензії, заборони, нетарифні бар'єри); науково-технічні фактори (рівень розвитку техніки, доступність придбання або можливість розробки власних інновацій); природно-кліматичні фактори (наявність і доступність корисних копалин, кліматичні умови, природні катаклізми); психологічні фактори (економічні цінності і норми поведінки, традиції, звичаї, менталітет, релігійні установки); інші зовнішні фактори (глобальні фактори під час роботи на світових ринках, господарське законодавство, синергія та ін.).

Вважаємо, що зазначена класифікація зовнішніх і внутрішніх факторів економічної ефективності Гончарука А.Г. не повна. Тому за даними наших попередніх досліджень [10] до внутрішніх факторів було запропоновано додавати психологічні фактори, в тому числі, фактори, що пов'язані з особистістю керівника; фактори цінової політики; фактори конкурентоздатності продукції; фактори специфіки виробництва; фактори інноваційної діяльності. Розвиваючи цю тему, пропонуємо при визначенні внутрішніх факторів ефективності виробництва розглядати стратегію і тактику маркетингового, фінансового, операційного, управління персоналом, антикризового менеджменту та ризик-менеджменту, як факторів більш високого рівня, що інтегровано об'єднують фактори рівня використання ресурсів в тому числі. Визначення систем менеджменту, що використовується на підприємстві, факторами ефективності виробництва поряд з фінансовими, виробничими, трудовими та іншими ресурсами, ставить задачу пошуку дієвих заходів впливу на

ефективність виробництва в комплексі, перш за все через системи менеджменту, які створюють умови для ефективного використання будь-яких ресурсів. На нашу думку, аналіз ефективності систем менеджменту як факторів ефективності виробництва передбачає не тільки вивчення

ефективності використання всіх ресурсів, а і методів керування цими ресурсами, що більш важливо, чим просто визначати факти недостатньо ефективного використання ресурсів. Тоді фактори економічної ефективності діяльності підприємства можна представити наступним чином (рис. 2).

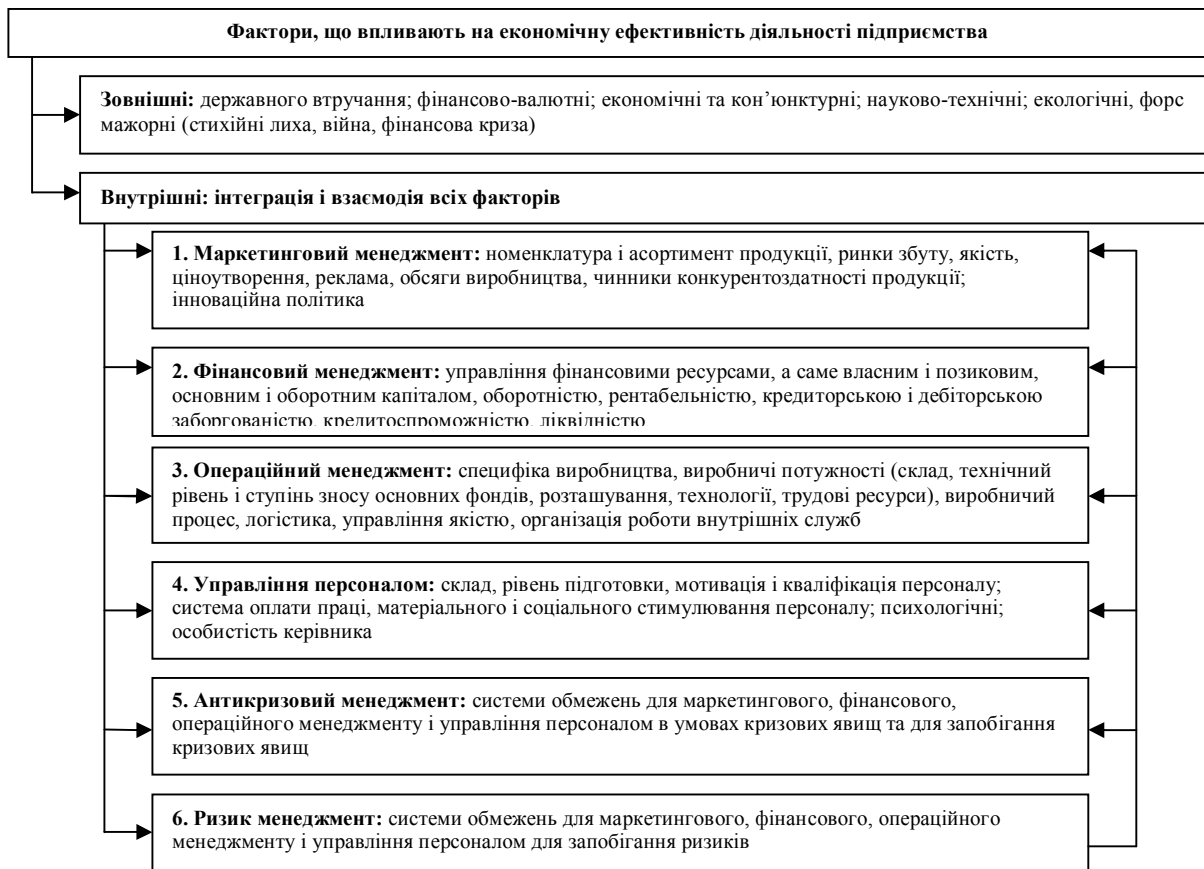

Рис. 2. Фактори впливу на економічну ефективність діяльності підприємств

При визначенні факторів впливу на економічну ефективність діяльності підприємства потрібно розглядати не самі ресурси і рівень їх використання, а систему управління цими ресурсами відповідно до поставленої стратегічної мети. Кожне підприємство мусить постійно контролювати процес використання внутрішніх факторів через розробку та послідовну реалізацію власної програми підвищення ефективності діяльності, а також враховувати вплив на неї зовнішніх факторів.

Ефективність господарської діяльності характеризується порівняно невеликим колом показників, але на кожен з них впливає ціла система факторів. Для системного підходу характерна комплексна оцінка впливу різнопланових факторів, цільовий підхід до їхнього вивчення. Знання факторів виробництва, вміння визначити їхній вплив на показники ефективності дозволяють впливати на рівень показників за допомогою управління факторами, створити механізм пошуку резервів [15].

Фактори – це елементи, які впливають на даний показник або на ряд показників. У такому розумінні економічні фактори, як і економічні категорії, що відображаються показниками, носять

об'єктивний характер. Різниця понять «показник» і «фактор» умовна, так як практично кожен показник може розглядатися як фактор іншого показника більш високого порядку і навпаки.

Класифікація факторів дозволяє глибше розібратися в причинах зміни досліджуваних явищ, точніше оцінити місце і роль кожного фактора у формуванні величини результативних показників. Комплексна класифікація факторів дає можливість моделювати господарську діяльність, здійснювати комплексний пошук внутрішньо-господарських резервів з метою підвищення ефективності виробництва. Класифікація факторів, що визначають економічні категорії та показники, є основою класифікації резервів.

Поняття «резерви» поки що немає однозначного визначення. У перекладі з латинської мови слово *reservare* означає «економити, зберігати», а у французькій мові *reserve* – це «запас» [16]. Резервами називаються не використані можливості підвищення ефективності господарської діяльності. Не варто плутати поняття «резерв» і «фактор». Різниця між цими поняттями полягає в тому, що фактор – причина можливості здійснення якогось явища, а резерв – нерезалізована можливість у конкретному випадку [17].

Існує багато класифікацій резервів підвищення ефективності виробництва за різними ознаками: за місцем утворення, за способами виявлення, за напрямками мобілізації, за строками використання, за моментами процесу праці, тощо. Проте, враховуючи зв'язок понять «фактори» і «резерви» як можливостей та ступеню їх використання, класифікації факторів і резервів, на наш погляд, повинні бути однаковими, в залежності від обраних класифікаційних ознак. Тому пошук резервів необхідно починати з визначення факторів впливу та подальшої оцінки їх використання.

Виявлення і використання резервів має велике значення. Мобілізація ресурсів виробництва дає змогу збільшити випуск продукції, поліпшити її якість при порівняно невеликих додаткових капітальних вкладеннях та незначному збільшенні витрат матеріалів, палива, енергії тощо. Використання резервів виробництва забезпечує значну економію суспільної праці, підвищення її продуктивності, здешевлення виробництва продукції, збільшення внутрішньовиробничих накопичень. Крім того, мобілізація резервів виробництва – найбільш економічне джерело зростання ефективності виробництва [18].

Слід відзначити, що на підприємствах повинні не тільки виявляти резерви зростання ефективності виробництва, а й розробляти і проводити конкретні заходи щодо їх реалізації. Такі заходи пов'язані з додатковими матеріальними, фінансовими та трудовими витратами, що певною мірою обмежує комплексну реалізацію резервів. Сукупність конкретних заходів щодо покращення ефективності виробництва називають шляхами підвищення ефективності діяльності підприємства.

Висновки

Уточнено економічну сутність системи термінів. Обґрунтовано, що терміни «ефект» і «результат» є синонімами, які відображують наслідки (як позитивні, так і негативні) будь-яких дій (запланованих чи незапланованих, позитивних чи негативних). Будь-який плановий показник діяльності підприємства (абсолютний чи відносний, індивідуальний чи комплексний, економічний чи технічний) можна назвати запланованим результатом. Для досягнення запланованого результату вчиняються певні дії. Коефіцієнт вико-

нання плану за будь-яким показником є показником результативності. Тлумачення терміну «ефективність», як відношення між досягнутим результатом (ефектом) і використаними для цього ресурсами, характеризує ресурсну ефективність. Якщо результативність можливо оцінити лише співставленням запланованого цільового результату з фактичним результатом, то для оцінки рівня (ступеню) ефективності потрібен еталон. Критерієм результативності можна вважати лише такі результати від використання будь-яких ресурсів, що одночасно забезпечують локальну і загальну ефективність підприємства. Сформульовано концептуальне бачення терміну «цільова ефективність», як співвідношення результатів і витрат непрямої чи опосередкованої дії. Встановлено, що «результативність», як економічна категорія ширша за «ефективність». Якщо результативність – це ступінь досягнення запланованого результату, то ефективність показує співвідношення отриманого результату і витрат на його отримання, тому може бути як додатковим супутнім показником результативності, так результатом, який було заплановано отримати.

Запропоновано при визначенні внутрішніх факторів ефективності виробництва розглядати стратегію і тактику маркетингового, фінансового, операційного, управління персоналом, антикризового менеджменту та ризик-менеджменту, як факторів більш високого рівня, що інтегровано об'єднують фактори рівня використання ресурсів в тому числі. Такий підхід до визначення факторів ефективності ставить задачу пошуку дієвих заходів впливу на ефективність виробництва в комплексі, перш за все через системи менеджменту, що створює умови для ефективного використання будь-яких ресурсів.

Невикористані можливості підвищення ефективності виробничої діяльності визначається терміном «резерви». Враховуючи зв'язок понять «фактори» і «резерви» як можливостей та ступеню їх використання, класифікації факторів і резервів повинні бути однаковими, в залежності від обраних класифікаційних ознак.

В подальших дослідженнях доцільно продовжити вивчення діагностики впливу систем менеджменту на ефективність діяльності підприємств, враховуючи їх синергетичний зв'язок.

Список літератури:

1. Морщенок Т.С. Огляд підходів до визначення економічної сутності поняття «ефективність» [Електронний ресурс] / Т.С. Морщенок, О.М. Біляк. – Режим доступу: www/zgja.zp.ua/gazeta/evzdia_8_082.pdf.
2. Системи управління якістю: Основні положення та словник термінів (ISO 9000:2005 IDT) : Національний стандарт України ДСТУ ISO 9000: 2007. – Київ: Держспоживстандарт України, 2008. – 29 с.
3. Кравченко О.А. Забезпечення результативності і ефективності виробничої діяльності підприємства [Електронний ресурс] / О.А. Кравченко, В.В. Ільницький, О.І. Ульяновський // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2013. – № 3 (8). – С. 29-35. – Режим доступу: <http://economics.opu.ua/files/archive/2013/n3.html>.

4. Бедриниць М.Д. Ефективність діяльності суб'єктів підприємництва у сучасних умовах господарювання / М.Д. Бедриниць // Бізнес-інформ. – 2013. – № 4. – С. 183-190.
5. Кравченко Оксана. Методичні аспекти розрахунку макроекономічної ефективності ресторанного господарства / Оксана Кравченко // Науковий вісник Одеського національного економічного університету. – О.: ОНЕУ, 2015. – № 9. – С. 91-106.
6. Петрищева Юлія. Напрямки підвищення ефективності діяльності підприємства в сучасних умовах господарювання [Електронний ресурс] / Юлія Петрищева // Портал конференцій кафедри стратегії підприємств ДВНЗ «КНЕУ ім. Вадима Гетьмана. – Режим доступу: <http://conference.spkneu.org/2014/12/napryamki-pidvishhennya-efektivnosti-diyal-nosti-pidpriyemstva-v-suchasnih-umovah-gospodaryuvannya/>.
7. Корецький С.Л. Методика прогнозування економічних процесів методом динамічного факторного аналізу / Корецький С.Л., Квіта Г.М., Молдованов М.І. // Економіка і управління. – 2014. – № 1. – С. 107-112.
8. Вікіпедія: Фактор. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80>.
9. Гончарук А. Г. Формування механізму управління ефективністю підприємства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / А.Г. Гончарук. – Одеса, 2010. – 37 с.
10. Кравченко О.А. Удосконалення класифікаційних факторів впливу на економічну ефективність діяльності підприємства [Електронний ресурс] / О.А. Кравченко, О.І. Ульяновський // Матер. Міжнар. українсько-японської конференції з питань науково-промислового співробітництва (24-25 жовтня 2013 р., м. Одеса). – Одеса: ОНПУ, 2013. – Т. 2. – С. 85-89. – Режим доступу: http://economics.opu.ua/confs/conf_japan.html.
11. Тимофеев В.О. Визначення факторів і напрямків оцінки функціонування господарського механізму промислових підприємств / В.О. Тимофеев, Ю.В. Овсученко // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: Проблеми теорії і практики. – 2008. № 3 (3). – С. 136-146.
12. Савицька Г.В. Аналіз господарської діяльності підприємства : Навч. посіб. 4-те вид., перероб. і доповн. [Електронний ресурс] / Г.В. Савицька. – К.: Знання, 2001. – Режим доступу: <http://epi.cc.ua/klassifikatsiya-faktorov-analize-26571.html>.
13. Пасека Д.В. Фактори підвищення ефективності діяльності підприємства [Електронний ресурс] / Д.В. Пасека, Т.В. Гринько // WEB – ресурс науково-практичної конференції «Економіка і менеджмент – 2013: Перспективи інтеграції та інноваційного розвитку». – 2013. – т. 4. – Режим доступу: http://confcontact.com/2014_04_25_ekonomika_i_menedgment/tom4/48_Paseka.htm.
14. Ковальов А.І. Аналіз фінансового стану підприємства: підручник / А.І. Ковальов, В.П. Привалов. – М.: Центр економіки і маркетингу, 2002. – 541 с.
15. Богданович О.Г. Аналіз ефективності діяльності підприємства на засадах узгодження інтересів груп економічного впливу / О.Г. Богданович // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2012. – № 1. – С. 45-58.
16. Вікіпедія: Резерв [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%B5%D0%B7%D0%B5%D1%80%D0%B2>.
17. Ибрагимова Л.С. Факторы и резервы роста производительности труда / Л.С. Ибрагимова // Проблемы материальной культуры. Экономические науки. – 2012. – № 5. – С. 26-28.
18. Купалова Г.І. Теорія економічного аналізу [Електронний ресурс] / Г.І. Купалова. – Режим доступу: <http://westudents.com.ua/glavy/24866-151-ponyattya-klasifikatsya-rezervv.html>.

Надано до редакції 20.09.2015

Кравченко Олена Анатоліївна / Olena A. Kravchenko
Oxland137@gmail.com

Бевзенко Христина Сергіївна / Hristina S. Bevzenko
kristinabevzenko@mail.ru

Бут Євген Миколайович / Eugen M. But
buteugen@gmail.com

Посилання на статтю / Reference a Journal Article:

Економічна концепція підвищення ефективності діяльності виробничих підприємств [Електронний ресурс] / О. А. Кравченко, Х. С. Бевзенко, Є. М. Бут // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2015. – № 5 (21). – С. 69-76. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2015/n5.html>